

<https://doi.org/10.31861/mediaforum.2025.17.89-99>

УДК: 32:35.071.7(477)

© Ігор Поліщук¹

ЛЕГІТИМНІСТЬ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

У статті розглядаються основні проблеми легітимності публічної влади в Україні за умов воєнного стану, коли електоральний механізм поступається іншим засобам підтримання сприйняття народом законності діючої державної влади. Проблеми легітимності публічної влади тісно пов'язані із загальними проблемами конституційно-правових принципів функціонування публічної влади в Україні. Констатується, що аналіз останніх наукових праць з вказаної теми засвідчив, що розгорнутого системного дослідження легітимності публічного управління під час війни в українській політичній науці донедавна ще не здійснювалось. Експерти, як правило, вивчали певні аспекти проблеми державного управління під час воєнного стану.

89

Заявлено, що метою даної статті є аналіз й оцінка легітимності сучасної публічної влади України в контексті її впливу на стабільність політичної системи та соціальної системи загалом. Підкреслюється, що орієнтація діючої влади виключно на публічні, пропагандистські технології без реального їх підкріплення управлінськими рішеннями на користь широких верств народу може призвести до протилежних задуманим наслідків, тобто до владної делегітимізації. Це є дуже небезпечним під час війни, адже підриває національну єдність у протистоянні агресивному ворогу.

Робиться висновок, що за умов неможливості здійснення політичних виборів електоральна легітимація має замінюватися поточною легітимацією публічної влади. Базисом поточної легітимації публічної влади має стати стратегічна, системна та ефективна комунікація між органами державної влади та народом, яка має на меті формування високого рівня довіри між ними. Висувається рекомендація,

¹ Доктор політичних наук, професор кафедри міжнародного права, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, E-mail; i_polis-chuk@ukr.net, ORCID ID: 0000-0001-6864-4425.

що в урядовій інформаційній політиці слід орієнтуватися на чіткий баланс між провладним PR та політичними рішеннями в інтересах більшості українського народу. Тільки у такий спосіб можна забезпечити необхідний рівень поточної легітимності публічної влади.

Ключові слова: легітимність публічної влади, публічна влада в Україні, воєнний стан, демократія, євроатлантичний вибір України, політична система.

Legitimacy of Public Authority in Ukraine During Martial State

The article examines the main problems of the legitimacy of public power in Ukraine under martial law, when the electoral mechanism is inferior to other means of maintaining the people's perception of the legitimacy of the current state power. The problems of the legitimacy of public power are closely related to the general problems of the constitutional and legal principles of the functioning of public power in Ukraine. It is noted that the analysis of recent scientific works on this topic showed that a comprehensive systematic study of the legitimacy of public administration during wartime in Ukrainian political science has not been carried out until recently. Experts, as a rule, studied certain aspects of the problem of public administration during martial law.

It is stated that the purpose of this article is to analyze and assess the legitimacy of modern public authorities in Ukraine in the context of its impact on the stability of the political system and the social system in general. It is emphasized that the orientation of the current authorities exclusively on public, propaganda technologies without their real support by management decisions for the benefit of broad segments of the people can lead to the opposite of the intended consequences, that is, to the delegitimization of power. This is very dangerous during war, because it undermines national unity in confronting an aggressive enemy.

It is concluded that in the event of impossibility of holding political elections, electoral legitimation should be replaced by the current legitimation of public power. The basis of the current legitimation of public power should be strategic, systematic and effective communication between state authorities and the people, which aims to form a high level of trust between them. It is recommended that the government information policy should be guided by a clear balance between pro-government PR and political decisions in the interests of the majority of the Ukrainian people. Only in this way can the necessary level of current legitimacy of public power be ensured.

Keywords: *public power in Ukraine, martial state, legitimacy of power, democracy, authoritarianism, Ukraine's Euro-Atlantic choice, political system.*

Постановка проблеми. Легітимність політичної влади завжди посідала чільне місце у наукових пошуках політологів та представників інших галузей суспільствознавства. Легітимність влади виступає гарантом стабільності будь-якої політичної системи та соціальної системи загалом. У гібридних політичних режимах проблема легітимності значно актуалізується через несталість багатьох демократичних процедур, практик та інститутів, зокрема органів місцевого самоврядування. Як зазначає О.Білоцерківська, ефективна організація діяльності місцевих органів влади є ключовим фактором функціонування демократичної держави, її метою є забезпечення верховенства права, ефективне управління та гарантування прав громадян (Білоцерківська 2024, 212).

У постсоціалістичних країнах легітимність влади передусім пов'язується із здебільшого з довірою до політичних лідерів і сил, які вони представляють. Основним показником довіри розглядаються поточні рейтинги, яким приділяється значна суспільна увага. Також у центр уваги потрапляють колективні політичні дії та взаємодії. Важлива участь громадян у політиці за умов більш менш демократичного режиму передбачає їх взаємодію у певних соціальних та політичних групах, серед яких виділяються політичні партії, громадсько-політичні рухи та об'єднання.

Періодичні кризи легітимності публічної влади в Україні, як правило, пов'язані зі спадщиною радянських тоталітарних та авторитарних політичних режимів. Ці кризи спричинені державним патерналізмом та амбівалентністю політичної ментальності українства. Як слушно зазначає М.Міщенко, «суперечливість політичного менталітету українців полягає... у поєднанні підтримки демократії і покладанні надії на сильного лідера, незалежного від парламенту і виборів, хоча при цьому вкрай низькою підтримкою користується ідея правління військового режиму» (Міщенко 2017).

За умов демократичного транзиту та переходу до ринкової економіки, який був оголошений правлячою елітою ще на початку незалежності України, складні трансформації політичного режиму та політичної системи разом із соціальними змінами так і не дозволили

подолати проблему перманентної делегітимації влади як наслідок її загальної неефективності для задоволення потреб переважної більшості українського народу.

Слід наголосити на тому, що легітимність публічної влади, яка ґрунтується на національній ідентичності, має бути переосмислена через формування системи глобального управління. Як вважає Я.Схолте, легітимність глобального урядування спирається на розвинену мережу інститутів та регулюючих міжнародних організацій, вони здатні викликати довіру через загальносвітовий характер своєї діяльності (Схолте 2019, 51).

Для сучасної України однією із базових засад легітимності публічної влади є капіталізм як основа ринкової економіки та демократія як політичний ринок, адже після розпаду Радянського Союзу ці поняття стали основними орієнтирами незалежного державотворення. Це складає світоглядну основу нашого євроатлантичного вибору як стратегічної мети розвитку.

92

За умов воєнного стану актуальним стало питання адаптації інститутів публічної влади, наприклад, необхідність балансувати між об'єктивним посиленням централізації та збереженням демократичних засад життя. Впровадження воєнного стану передбачає обмеження особи у застосування великої кількості політичних свобод і прав, робить неможливим повноцінну реалізацію функцій правової держави й громадянського суспільства, тому в таких умовах легітимність рішень публічної влади постає актуальним питанням для дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми легітимності політичної влади є тісно пов'язаними із загальними питаннями конституційно-правових принципів функціонування публічної влади в Україні. Науково-методологічний базис становлять праці українських вчених, які присвячені проблемам правових засад діяльності публічної влади в Україні, головних принципів функціонування політичної влади, ефективності рішень державної влади, стабільності політичного та конституційного ладу, функціонуванню структур громадянського суспільства, правових механізмів реалізації народного суверенітету, гарантій свобод і прав громадян, сталості демократичних процесів та ін. Вказаним питанням присвячені праці В.Тація, Ю.Тодики, Ю.Фрицького, В.Шаповала, Ю.Шемшученка, О.Ярмиша, О.Батанова, А.Колодій, В.Копейчикова, В.Авер'янова,

В.Ковальчука, М.Баймуратова, О.Лотюк, З.Кравцової, Л.Кривенко, М.Козюбри та ін.

Загальна проблема становлення легітимності державної влади, її періоди розвитку досліджувалася багатьма вченими на заході. Серед них: В.Грант, Т.Лукман, П.Бергер, М.Вебер, Дж.Стеффек, Д.Істон, Я.Схолте та ін.

У вітчизняному політологічному дискурсі проблему легітимності політичної влади опрацьовували О.Висоцький, Н.Ротар, А.Заєць, М.Карашук, С.Максимов, І.Овчар, І.Горбатенко, О.Білоцерківська, Н.Кононенко, Є.Цокур, А.Куриленко, Д.Левченко та ін.

Специфічні аспекти публічного управління в умовах воєнного стану в Україні досліджували та вивчали: Є.Матвеев, В.Борщевський, К.Озарко, О.Назаренко, А.Миколюк, О.Василиця, М.Їжа та ін.

Разом з тим, окремі проблеми ефективного функціонування публічної влади в Україні, особливо за теперішніх умов повномасштабного вторгнення РФ та дії воєнного стану, потребують переосмислення та уточнення з метою розв'язання актуальних проблем збереження та посилення інститутів Української держави.

Аналіз наукових праць показує, що дана тема була та є актуальною, з неї завжди будуть вестись дискусії. Слід підкреслити, що розгорнутого системного дослідження легітимності публічного управління під час війни в українській політичній науці на тепер ще не проводилось. Автори, як правило, розглядали окремі аспекти проблеми державного управління за умов воєнного стану.

Мета статті. Враховуючи вище зазначене, метою статті є аналіз й оцінка легітимності сучасної публічної влади України в контексті її впливу на стабільність політичної системи та соціальної системи загалом.

Виклад основного матеріалу. Легітимність публічної влади в Україні під час воєнного стану підтверджується законністю її дій, що базуються на Конституції та законодавстві, зокрема закони «Про правовий режим воєнного стану» (Закон України «Про правовий режим воєнного стану» 2015). Повноваження органів публічної влади, які тимчасово розширюються для протидії воєнній агресії, визнаються суспільством, адже вибори не проводяться через неможливість забезпечення безпеки та реалізації вільних виборчих прав. За умов воєнного стану виникає неможливість проведення виборів. Демократичні вибори неможливі у цей час через обмеження свобо-

ди пересування, мирних зібрань, свободи слова та загальної безпеки, що підтверджується міжнародними стандартами та позицією Венеційської комісії. Відсутність виборів під час воєнного стану не ставить під сумнів легітимність влади, оскільки її повноваження поширюються на основі чинного законодавства. Відсутність періодичних політичних виборів у цій ситуації не є загрозою легітимності влади. Формально це є так, але відсутність політичних виборів об'єктивно загострює соціальну напругу, особливо за умов неефективного з точки зору народних інтересів публічного управління.

Введення воєнного стану регулюється Конституцією України, законами та відповідним указом Президента, затвердженим Верховною Радою. За цих умов відбувається розширення повноважень тимчасових органів влади – військових адміністрацій. Особливий правовий режим воєнного стану надає органам державної влади, військовому командуванню та військовим адміністраціям додаткові повноваження, необхідні для відвернення загрози та забезпечення безпеки.

94

Важливо враховувати фактор цілеспрямованої дезінформації, яку навмисно поширює ворог для руйнування єдності української нації під час війни. Поширення сумнівів щодо легітимності державної влади в умовах воєнного стану часто виступає частиною російських ІПСО та прокремлівських наративів. Тему «нелегітимності української влади» активно розвиває російська пропаганда, яка всіма способами прагне нашкодити Україні, щоб завдати їй поразки у війні.

Зважаючи на обмеження воєнного стану, в Україні не відбулися чергові парламентські вибори 29 жовтня 2023 року, а також чергові президентські вибори 31 березня 2024 року та чергові місцеві вибори 26 жовтня 2025 року. Як відомо, в умовах воєнного стану проведення виборів заборонено законодавством України, а повноваження діючих органів державної влади продовжуються до його завершення. Слід наголосити на тому, що публічна влада України залишається легітимною для всіх міжнародних партнерів, натомість «вибори Путіна» у березні 2024-го року лише умовно визнані демократичним світом.

Перенесення виборів через війну – це не унікальна ситуація у світовій практиці. Наприклад, британський парламент, обраний у 1935 році, не переобирався у визначені строки в 1940 році й керував країною загалом 10 років. Саме на цей парламент опирався прем'єр-міністр Вінстон Черчилль під час Другої світової війни.

Після завершення дії воєнного стану в Україні вибори відбудуться відповідно до нашого законодавства. З цього приводу варто зазначити, що загальні вибори є визнаною процедурою легітимації публічної влади. Вони складають основу легітимного демократичного політичного режиму. Його характерною особливістю є високий рівень підтримки та визнання громадянами функціонування владних структур - президента, уряду, парламенту, органів місцевого самоврядування, що гарантує максимальне виконання законів та демократичних практик, імплементація яких не обмежена законом про введення воєнного стану в Україні.

Разом з тим, за умов неможливості проведення політичних виборів електоральна легітимація має замінюватися поточною легітимацією публічної влади. Основою поточної легітимації має стати системна, стратегічна та ефективна комунікація між інститутами державної влади та громадянами, спрямована на формування високого рівня довіри між ними. Причому базовим засадничим елементом даної комунікації має бути не стільки PR як налагодження зав'язків з громадськістю, скільки система ефективних управлінських рішень, які спрямовані на підтримку народних мас у максимально кризових умовах виживання. Звичайно, система управлінських рішень має підтримуватися PR супроводом, але не підмінятися ним!

У цьому контексті важливо наголосити на тому, що орієнтація виключно на публічні (іноді відверто пропагандистські) технології без реального їх підкріплення управлінськими рішеннями на користь широких верств народу може призвести до протилежних задуманим наслідків. Наприклад, бравурні реляції можновладців в ході постійних виступів на телебаченні в рамках Всеукраїнського інформаційного марафону наштотують на сувору дійсність, в якій живе переважна більшість українського народу. Реальна інфляція, рівень корупції, безкарність чиновників за зловживання (мародерство) (чого варто лише справа колишньої голови Хмельницької обласної МСЕК Тетяни Крупи, у помешканні якої знайшли мільйони доларів готівкою, справа Тимура Міндича про зловживання в енергетичній сфері та ін.) викликають у більшості громадян справедливе обурення. У підсумку відчуття тотальної соціальної несправедливості закладає ґрунт для загальної делегітимізації влади. І це не перекрити пропагандистськими технологіями Всеукраїнського єдиного інформаційного марафону. Виникає розрив між урядовим PR та реальною

дійсністю, в якій живе український народ. Вихід з даної складної ситуації полягає у тому, щоби в інформаційній політиці орієнтуватися на чіткий баланс між провладним PR та пронародними політичними рішеннями. Тільки у такий спосіб можна забезпечити необхідний рівень поточної легітимності публічної влади. У цьому об'єктивно зацікавлені ми усі, незалежно від різних самоідентифікацій, політичних уподобань та зовнішньополітичних орієнтацій, адже у кінцевому рахунку необхідний рівень поточної легітимності публічної влади забезпечує цілісність нашого суспільства, яка є запорукою майбутньої перемоги над серйозним ворогом.

96 — На підтвердження цих думок слід послатися на визнаних наукових авторитетів у цій галузі. Д.Істон трактує легітимацію як систему, що має переконувати членів суспільства в тому, що розподіл цінностей є справедливим і обов'язковим для підтримки стабільності. Він розглядає легітимність як процес поступової дифузії підтримки режиму. Д.Істон наголошує, що легітимність не є статичним явищем, а складається з різноманітних процесів, які пронизують увесь соціум. Науковець висунув ідею, що дифузія підтримки вказує на те, що легітимність влади не є здійсненням фізичних чи формальних повноважень. Легітимність також ґрунтується на широкому визнанні та підтримці справедливості й правомірності влади з боку народу. Це передбачає не лише формальне підтвердження законності публічної влади, а й активну підтримку соціальних груп та структур, які сприймають владу як обґрунтовану і законну. У соціумі дифузія підтримки виявляється у різних формах: через дотримання законів, участь громадян у виборах, сприйняття політичних лідерів та ставлення до уряду. Саме ці елементи допомагають формувати та посилювати легітимність державної влади, сприяючи розвитку підтримки та довіри громадян (Істон 1965, 237).

Т.Лукман і П.Бергер розробили теорію, що легітимність публічної влади базується не лише на волі правлячої еліти чи їхній діяльності, а на соціальному конструкті. На думку вчених, основою для легітимності є вміння влади відображати культурні норми та цінності, які визнаються й підтримуються суспільством. Т.Лукман і П.Бергер інтерпретували легітимність як соціальний процес, в якому провідну роль грає симбіоз влади та громадян. Дослідники вважали, що легітимність з'являється тоді, коли народ бачить у політичній владі відображення власних культурних орієнтирів та соціальних цінностей.

У цей процес входить визнання суспільством правових норм, соціальних інститутів та певні інші чинники, які сприймаються як загальноприйняті. Звідси слідує, що легітимність державної влади слід розглядати як результат взаємодії між громадянами та державою, а не те, що нав'язується згори (Бергер, Лукман 1966, 87).

Розглядаючи сучасну проблему легітимності публічної влади, варто враховувати загальні тренди розвитку політикуму. У цьому зв'язку Дж.Стеффек, спираючись на концепцію легітимності М.Вебера, пропонує вважати раціонально-правовий тип легітимності державної влади пріоритетним над харизматичним та традиційним типами. Дж.Стеффек вважає, що в сучасному світі, в якому держави тісно пов'язані одна з іншою, раціонально-правова легітимність є найбільш адекватним варіантом для світового порядку. Вчений підкреслює, що за умов сучасного глобального світу раціонально-правова легітимність є найбільш стійкою, тому що вона гарантує, що державна влада функціонуватиме на основі законних справедливих процедур, а не на ґрунті культурних звичаїв чи особистої влади (Стеффек 2000, 91).

Варто також пам'ятати, що легітимність влади формує роль країни на міжнародній арені. Визнаний народом уряд має більший авторитет, а відповідно і більшу підтримку з боку міжнародної спільноти, а це в свою чергу може забезпечити доступ до економічних ресурсів, технологій та союзників у випадку зовнішніх загроз (Карашук, Карашук 2024, 129).

Стабільність функціонування політичної системи відіграє важливу роль у підтриманні легітимності влади. Якщо у владних інститутах немає постійних конфліктів, наприклад між різними гілками влади, тоді громадяни почувають себе впевненіше та спокійніше. Як слушно зауважують О.Батрименко та А.Карашук, довіра до політичних інститутів залежить й від того, наскільки влада виявляє готовність до діалогу із суспільством, і чи готова взагалі відповідати за свої вчинки (Батрименко, Карашук 2023).

Висновки. По-перше, легітимність державної влади виступає гарантом стабільного функціонування будь-якої політичної системи та соціальної системи загалом. У гібридних політичних режимах, у тому числі в Україні, проблема легітимності істотно актуалізується через несталість та невідлагодженість багатьох демократичних процедур, практик та інститутів.

По-друге, у країнах постсоціалістичного табору, зокрема в Україні, легітимність публічної влади передусім пов'язується із довірою до політичних лідерів і сил. Основним індикатором довіри виступають поточні рейтинги, яким приділяється велика суспільна увага.

По-третє, відсутність виборів за умов воєнного стану не ставить під сумнів легітимність влади, адже її повноваження поширюються на основі чинного законодавства. Формально відсутність періодичних політичних виборів у цій ситуації не є загрозою легітимності влади, але фактично це створює велику напругу в суспільстві.

По-четверте, за умов неможливості проведення політичних виборів електоральна легітимація має замінюватися поточною легітимацією публічної влади. Базою поточної легітимації повинна стати системна, стратегічна та ефективна комунікація між інститутами публічної влади та народом, спрямована на формування високого рівня довіри між ними.

98 По-п'яте, урядовим структурам у своїй інформаційній політиці необхідно орієнтуватися на чіткий баланс між провладним PR та політичними рішеннями в інтересах більшості українського народу. Тільки у такий спосіб можна забезпечити необхідний рівень поточної легітимності публічної влади.

References:

1. Bilotserkivs'ka, O.M. 2024. Lehitymnist' instytutiv mistsevoho samovryaduvannya: vyklyky administruvannya ta stratehiyi stiykosti v umovakh voyennoho stanu. Aktual'ni problemy filosofiyi ta sotsiologiyi. 2: 210-218 (In Ukrainian).
2. Mishchenko, M. 2017. Ukrayintsi zliva napravo. Razumkova Tsentr. URL: <http://razumkov.org.ua/statti/ukrayintsi-zliva-napravo> (In Ukrainian).
3. Scholte, J.A. 2019. Sources of Legitimacy in Global Governance. Outlines of global transformations: politics, economics, law. 12(3): 47-76. URL: <https://doi.org/10.23932/2542-0240-2019-12-3-47-76>.
4. Zakon Ukrainy «Pro pravovyy rezhym voyennoho stanu». 2015. Vidomosti Verkhovnoyi Rady (VVR). 28: 250-273. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (In Ukrainian).
5. Easton, D. 1965. A systems analysis of political life. New York: Wiley. 507.

6. Berger, P., Luckmann, T. 1966. *The Social Construction of Reality: Treatise in the Sociology of Knowledge*. United States: Anchor Books. 240.

7. Stteffek, J. 2000. The power of rational discourse and the legitimacy of international governance. *European University Institute*. 46: 78-98. URL: http://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/1686/00_46.pdf?sequence=1

8. Karashchuk, A., Karashchuk, M. 2024. Lehitymnist' derzhavnoyi vlady v suchasniy Ukraini. *Politology Bulletin*, 93: 124-137 (In Ukrainian).

9. Batrymenko, O., Karaschuk, A. 2023. Ways of Legitimizing power in european countries: The days of science of the faculty of philosophy-2023. 537. URL: https://search.app?link=https%3A%2F%2Fdaysofscience-knu.net.ua%2Findex.php%2Fconference%2Fissue%2Fview%2F12%2F79&utm_campaign=aga&utm_source=agsadl1%2Csh%2Fx%2Fgs%2Fm2%2F4